

Protocol zomertelling ganzen

Gezamenlijk protocol
voor de provinciale
zomertellingen van ganzen

Landelijke technische werkgroep zomertelling ganzen

Versie 01

April 2012

Inleiding

Dit protocol is opgesteld ter bevordering van een gestandaardiseerde telling in de zomer van ganzen in Nederland. In de zomer (juli) bevinden zich in Nederland (zo goed als) alleen ganzen die ook in Nederland broeden. Het overgrote deel van deze in Nederland broedende vogels voltooien hun jaarcyclus in of nabij hun broedgebied. Deze ganzen worden overzomerende ganzen of zomerganzen genoemd en ook wel jaarrond ganzen of standganzen. Deze laatste termen dekken echter niet geheel de lading omdat een klein deel toch elders overwintert, zo is door halsbandonderzoek aangetoond (database geese.org). In de winter worden de zomerganzen in Nederland aangevuld met veel grotere aantallen ganzen die in het Arctisch gebied broeden.

Belang telgegevens

Deze zomertelling van ganzen heeft twee belangrijke doelen: een zo volledig mogelijk overzicht verkrijgen van het aantal ganzen per soort in de afzonderlijke provincies en het schatten van een landelijk totaaloverzicht van het aantal overzomerende ganzen. Provincies zijn verantwoordelijk voor het opstellen van het beleid en de faunabeheereenheden voor het opstellen van het faunabeheerplan. Om het beleid en het beheer te kunnen evalueren en eventueel bij te stellen zijn gegevens over de populatieontwikkeling nodig, evenals gegevens over schade en de uitgevoerde maatregelen. In het bestuur van elke faunabeheereenheid zijn de belangen van de verschillende typen grondgebruik vertegenwoordigd: jacht, landbouw, particulier grondbezit en natuurbeheer (terreinbeherende organisaties). Een breed gedragen protocol en (gezamenlijke) uitvoering van de telling door betrokken organisaties dragen bij aan betrouwbare en niet ter discussie staande populatiegegevens.

In de landelijke werkgroep zomertelling ganzen die dit protocol heeft opgesteld zijn de volgende organisaties vertegenwoordigd: SOVON, de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging (KNJV), Natuurmonumenten, Landschap Noord-Holland (afd. onderzoek en advies), Staatsbosbeheer, de Faunabeheereenheid (FBE) Zuid-Holland, FBE Utrecht, FBE Limburg, en CLM Onderzoek en Advies. Deze organisaties hebben de afgelopen jaren veel ervaring opgedaan met het tellen en verwerken van de telgegevens en met het beheer van ganzen. De werkgroep zal ieder jaar de belangrijkste gegevens van de verschillende provinciale tellingen in een kort verslag opnemen.

Er is gekozen voor één landelijke teldag. Dit omdat ganzen provinciegrenzen kunnen overvliegen en zich niet gedurende het gehele zomerseizoen op dezelfde plaats bevinden. Met een simultane telling in de provincies kunnen gegevens uit verschillende provincies met elkaar worden vergeleken en kan een goede schatting worden gemaakt van het totale aantal ganzen in Nederland.

Telinstructie

Welke periode tellen

De beste telperiode is de tweede helft van juli (zie bijlage 3). In die tijd zit het broedseizoen er voor de meeste broedende ganzen op en vindt geen (vleugel)ruï meer plaats. De vogels verzamelen zich, verliezen wat van hun schuwheid en zijn daardoor gemakkelijker te tellen dan eerder in het seizoen. Bovendien vindt nauwelijks trek plaats, zodat geen 'vervuiling' van de telgegevens ontstaat door wintergasten die worden meegeteld. Begin augustus kan de graanoogst al plaatsvinden, waardoor juist wel sprake kan zijn van verplaatsingen.

Er is daarom gekozen om jaarlijks op **de derde zaterdag van juli** te tellen. Houd u zich ook aan deze datum. Afwijking hiervan kan dubbeltellingen als het gevolg van verplaatsingen in de hand werken. Alleen bij zeer ongunstige weers- of andere omstandigheden kan eventueel op een andere dag worden geteld. U wordt verzocht de teldatum en de reden van het verplaatsen van de teldatum te vermelden op het telformulier.

Welk tijdstip

Zomerganzen maken in juli 's ochtend vroeg en 's avonds foerageervluchten maar verblijven midden op de dag urenlang op dezelfde plek. Dit is het aangewezen tijdstip om ze te tellen. Een telling dient **tussen 9:30 en 16:00 uur** plaats te vinden, waarbij vanwege standaardisatie bij voorkeur direct om 9:30 uur wordt gestart.

Telgebieden/telsectoren

Belangrijk is dat er wordt geteld in vaste **telgebieden** of **telsectoren** (vanaf hier worden deze voor het gemak telgebieden genoemd). Een telgebied is een afgebakend gebied met een vaste, van te voren afgesproken en vastgelegde begrenzing dat binnen een dagdeel kan worden geteld. Voor de vergelijkbaarheid, om dubbeltellingen te voorkomen en voor de correcte uitwerking van de telling is het nodig om zich aan de vastgelegde begrenzing van de telgebieden te houden. Dit is belangrijk voor de standaardisatie van de telmethode en betrouwbaarheid van de resultaten.

Een telgebied dient **geheel doorkruist** te worden (en niet alleen daar geteld te worden waar men uit ervaring weet 'dat er ganzen zitten'), zonder delen twee keer te bezoeken (kans op dubbeltellingen). Dat geldt ook voor stedelijk gebied en bossen met wateren omdat daar tegenwoordig ook relevante aantallen aanwezig zijn. Het beste is om een vaste route te kiezen die jaarlijks wordt herhaald. Teken deze route in op een gebiedskaart zodat ook anderen deze route kunnen volgen en herhalen. Bij voorkeur dient een telgebied jaarlijks door dezelfde groep te worden geteld. Mocht dit niet mogelijk zijn, dan kan met behulp van de kaart in ieder geval een zelfde route worden aangehouden. Ga anders van tevoren zelf op verkenning of bestudeer een topografische kaart of luchtfoto.

Tellers

Tellingen dienen te worden uitgevoerd door **minimaal twee tellers**. Telgebieden kunnen het beste in gezamenlijk verband (vogelaars/jagers/terreinbeheerders/etc.) worden geteld zodat het draagvlak voor de telresultaten het grootst is. Bij grote groepen kunnen teams de verschillende soorten verdelen. In het ideale geval zijn minimaal drie tellers aanwezig: één concentreert zich als chauffeur op de route en telt eventueel mee, de tweede telt en de derde noteert en telt eventueel mee. Maak hierover van te

voren afspraken met elkaar. Wanneer een gebied door een grotere telploeg wordt bezocht, kunnen de taken nog gemakkelijker worden verdeeld (bijvoorbeeld een persoon telt de grauwe ganzen en soepganzen, een ander de Canadese ganzen en nijlganzen, en een derde maakt de notities).

Wijze van tellen

Alle ganzen **aan de grond ongeacht de soort**, worden geteld. **Overvliegende dieren worden niet meegeteld, opvliegende en net landende dieren wél.** Door overvliegende vogels niet mee te tellen worden dubbeltellingen voorkomen. Maak een aantekening als ze het telgebied uitvliegen. Jonge ganzen zijn in juli al lastig te onderscheiden van de ouderdieren. De jongen en ouderdieren hoeven daarom niet apart te worden opgeschreven. Voor alle soorten geldt dus dat het **totaal aantal ganzen, inclusief de jongen, wordt genoteerd.**

Vogels die zich buiten de grenzen van het eigen telgebied ophouden dienen NIET te worden meegeteld en genoteerd. Dit om verwarring en dubbeltellingen te voorkomen. Probeer jaarlijks, als de omstandigheden dit toelaten, de tijdsbesteding (intensiteit waarmee het gebied doorzocht wordt) per telgebied gelijk te houden zodat gegevens vergelijkbaar blijven.

Hybriden, kruisingen tussen twee verschillende soorten ganzen, worden ook meegeteld. Tegenwoordig worden regelmatig hybriden van diverse soorten ganzen waargenomen. Omdat soms erg lastig is te bepalen welke kruising tussen soorten heeft plaatsgevonden (kenmerken variëren nogal) wordt deze niet nader te bepalen groep tot “hybride” beperkt. Deze staan op het telformulier vermeld als ‘overige ganzen/ soepgans’.

Alle groepen groter dan 50 exemplaren, ongeacht de soortensamenstelling, worden op het telformulier bij “**Groepen (> 50 ganzen)**” ingevuld en worden **op kaart gemarkeerd** met behulp van het volgnummer van het telformulier. Het intekenen geeft extra informatie en zo kunnen bij de verwerking van de gegevens bovendien eventuele dubbeltellingen gemakkelijker worden ontdekt. Individuele ganzen of ganzen die zich in groepen van minder dan 50 exemplaren bevinden, worden op het telformulier ingevuld bij “**Aantal ganzen tussen: 1 en 50 stuks (< 50)**” hoeven niet op kaart gemarkeerd te worden. Dit mag echter wel, maar in dat geval dient u deze bij “Groepen (>50 ganzen)” in te vullen met het bijbehorende volgnummer.

Zie bijlage 1 voor een voorbeeld van een ingevuld telformulier en gemarkeerde kaart.

Als er bepaalde ganzensoorten niet worden waargenomen dient na de telling een ‘0’ ingevuld te worden bij het totaal van de betreffende soort. Wanneer er om wat voor reden dan ook niet is geteld, vul dan ‘telling niet uitgevoerd’ in op het formulier en stuur het wel op naar de verwerker van de telling. Wanneer er immers niets is ingevuld of een formulier niet wordt opgestuurd is het niet duidelijk of er wel of niet geteld is. Het formulier dient altijd zo volledig mogelijk te worden ingevuld en te worden opgestuurd.

Groepen tot enkele tientallen vogels kunnen goed individueel worden geteld. Bij grotere groepen kan het noodzakelijk zijn om eenheden van vijf tot zelfs 100 vogels ‘af te passen’ op de groep. Bij 100en vogels kunnen het best groepen van minimaal 10 of 25 individuen aangepast worden, bij 1000en vogels kunnen het best groepen van 50 of 100 worden aangepast. Dit afpassen vereist een zekere ervaring en handigheid. Minder ervaren tellers wordt aangeraden om een **grote groep enkele malen te tellen** op de beschreven manier en dan het gemiddelde van de uitkomsten aan te houden. Het is aan te bevelen om al voor men begint met tellen snel een schatting van de grootte van de gehele groep te maken. Als

een groep halverwege de telling wordt verstoord en opvliegt is een nauwkeurige telling niet meer mogelijk. Bij groepen waar meerdere soorten ganzen zich ophouden kan het beste eerst de hele groep worden geteld en vervolgens de soorten apart. Het **bepalen van de soortensamenstelling door steekproeven wordt afgeraden** omdat verschillende soorten binnen de groep niet overal gelijk zijn verdeeld. De telgegevens dienen op het **speciale telformulier** te worden genoteerd en groepen worden op het **kaartje van het telgebied** gemarkeerd. Het kaartje is ook gemakkelijk voor de oriëntatie. Een potlood als schrijfmateriaal voldoet het beste bij nat weer.

Het lijkt voor de hand liggend, maar probeer te allen tijde **verstoring te voorkomen**, dus jaag geen groepen op behalve als het niet anders kan. Verjaging vergroot de kans op dubbeltellingen. Tellingen kunnen in veel gevallen gewoon van de openbare weg worden uitgevoerd.

In principe **zijn alle vervoermiddelen toegestaan**, maar probeer ieder jaar de telling wel met hetzelfde soort vervoermiddel uit te voeren. Fietsen en lopen maakt het mogelijk om een gebied nauwgezet te onderzoeken (en is milieuvriendelijk), tellen vanuit een auto kan nodig zijn in grote gebieden, bij minder goed weer en om eventuele verstoring te voorkomen. In sommige gevallen is het nodig een boot te gebruiken.

Een verrekijker is bij een telling onontbeerlijk. Een telescoop is een handige aanvulling en eigenlijk onmisbaar bij het tellen van grote en verre groepen. Bij het tellen kan een handteller goede diensten bewijzen (voor enkele euro's te bestellen via internet; zoek via Google). Een **vogelgids** is handig om bij twijfel de kenmerken op te zoeken en de waarneming te bevestigen.

Samenvattend

- Derde zaterdag in juli.
- 09.30-16.00 uur.
- Vlakdekkende telling in telgebieden.
- Vlakdekkend dus gebied wordt geheel doorkruist.
- Ganzen buiten het telgebied worden niet geteld.
- Probeer verstoring te vermijden.
- Minstens 2 tellers, liefst drie.
- Alle ganzen (oude en jonge) worden geteld, ongeacht de soort.
- Hybriden tellen we mee onder het kopje 'overige ganzen/ soepgans'.
- Overvliegende dieren worden NIET meegeteld.
- Net landende (invallende) vogels worden wel geteld (behalve als men zeker weet dat de groep al geteld is), opvliegende vogels eveneens.
- Groepen >50 stuks: invullen bij "Groepen (> 50 ganzen)" en op kaart markeren met het volgnummer.
- Losse individuen en groepen <50: invullen bij "Aantal ganzen tussen: 1 en 50 stuks (< 50)"
- "0" wordt ingevuld, indien van een soort of van alle soorten geen vogels zijn gezien.
- Vul "telling niet uitgevoerd" in, indien een telgebied niet is geteld.
- Tijdsbesteding per telgebied wordt (jaarlijks) vergelijkbaar gehouden.
- Alle vervoermiddelen zijn toegestaan.
- Kennis van het terrein is belangrijk.
- Uitrusting: verrekijker, telformulieren, telgebiedkaart, deze handleiding. Verder zijn handig: telescoop, vogelgids en handteller.

**Telformulier zomerganzen
per telgebied**

Telgebied nr: _____

Naam telgebied: _____

Datum telling: _____

Naam tellers: _____

Telefoonnummers _____

Emailadressen _____

Tellende organisaties: TBO/ WBE/ Vogelwerkgroep/ Overig (omcirkelen)

Tijdstip begin telling: _____ Tijdstip eind telling: _____

Wijze van verplaatsing: auto/ fiets/ boot/ te voet (omcirkelen)

Weersgesteldheid: _____

Is het hele telgebied geteld? ja/ nee (omcirkelen)

Zo nee, wat was daarvan de oorzaak?

Tabel zie ommezijde!

	Onderverdeling							Totaal aantal
	Grauwe gans	Kol gans	Brand gans	Canad. gans	Indisch. gans	Nijl gans	Overige ganzen/soepgans	
Aantal ganzen tussen: 1 en 50 stuks (< 50)								
Subtotaal								
Groepen (> 50 ganzen)	1							
	2							
	3							
	4							
	5							
	6							
	7							
	8							
	9							
	10							
	11							
	12							
	13							
	14							
	15							
	16							
	17							
	18							
	19							
	20							
	21							
	22							
	23							
	24							
	25							
	26							
	27							
Totaal: (Σ)								

BIJLAGE 1: Uitleg ten aanzien van het gebruik van het telformulier.

In dit voorbeeld zijn de telgegevens van telgebied nr. 1, de Amerongse Bovenpolder ingevuld. Dit telgebied betreft slechts één van de tien telgebieden die deel uitmaken van “de Waarden van Rijn en Lek”. Voor elk telgebied heeft men dan ook een apart formulier nodig.

De tijdstippen van begin en einde van de telling zijn die van de telling in dit telgebied, dus niet van de totale telling in “de Waarden”.

Van belang is ook dat aangegeven wordt of het hele telgebied is geteld en, indien dat niet het geval is, wat daarvan de oorzaak is.

- In de tabel wordt een onderscheid gemaakt tussen kleine groepjes ganzen en groepen die groter zijn dan 50 stuks. In alle gevallen kan zo'n groep natuurlijk uit meerdere soorten bestaan.
- Zo staat er in de bovenste helft van de tabel een groep vermeld met 36 grauwe ganzen en 5 brandganzen (samen 41 stuks). Er staat ook een klein groepje grauwe ganzen in van 9 dieren en bv een waarneming van 2 Canadese ganzen.
- In het onderste deel van de tabel gaat het om waarnemingen van groepen van meer dan 50 dieren. Deze waarnemingen worden daarnaast ook nog gemarkeerd op een kaartje van het gebied, zodat bij de centrale verwerking van de resultaten duidelijk wordt waar de grootste concentraties per soort te vinden zijn.

Telformulier zomerganzen
per telgebied

Telgebied nr: 1
Naam telgebied: Amerongse Bovenpolder
Datum telling: 20 juli 2011

Naam tellers: R. R. Schuurmans
C. Simons

Telefoonnummers 06-
0317 -

Emailadressen r.schuurmans@
ch. simons @

Tellende organisaties: TBO / WBE / Vogelwerkgroep / Overig (omcirkelen)

Tijdstip begin telling: 9.30 uur Tijdstip eind telling: 10.10 uur

Wijze van verplaatsing: auto / fiets / boot / te voet (omcirkelen)

Weersgesteldheid: helder, goed zicht

Is het hele telgebied geteld? ja / nee (omcirkelen)

Zo nee, wat was daarvan de oorzaak?

Tabel zie ommezijde!

	Onderverdeling							Totaal aantal	
	Grauwe gans	Kol gans	Brand gans	Canad. gans	Indisch. gans	Nijl gans	Overige ganzen/soepgans		
Aantal ganzen tussen: 1 en 50 stuks (< 50)					1			1	
	36		5					41	
	14						18	32	
	4							4	
	9							9	
	47							47	
				2				2	
						15		15	
	Subtotaal	110	0	5	2	1	15	18	151
	Groepen (> 50 ganzen)	1	137		46	7			190
		2	566				145		711
3		59						59	
4				48	4			52	
5						1688			
6									
7									
8									
9									
10									
11									
12									
13									
14									
15									
16									
17									
18									
19									
20									
21									
22									
23									
24									
25									
26									
27									
Totaal: (Σ)	872	0	99	13	1	1848	18	2851	

BIJLAGE 2: Teltips voor grote groepen

Aanbevelingen voor het tellen van grote groepen vogels zijn:

- Kleine groepen zoveel mogelijk individueel/per vogel tellen
- Door 5 of 10 vogels te tellen en vervolgens geschatte groepjes van deze grootte af te passen op de gehele groep kan men relatief snel het groepsaantal schatten. Deze snelheid is bijvoorbeeld gewenst als men verwacht dat de groep wegvlucht door de nadering van een voer- of vaartuig. In erg grote groepen kan men op deze manier zelfs groepjes van 50 of 100 individuen afpassen.
- Een groep kan twee tot 3 keer worden geteld om de juistheid van de telling te bevestigen. Wanneer het aantal van de twee tellingen ver uiteen ligt kan er nog een derde keer worden geteld.
- Het is aan te bevelen om al voor men begint met tellen snel een schatting van de grootte van de gehele groep te maken. Als een groep halverwege de telling wordt verstoord en opvliegt is een nauwkeurige telling niet meer mogelijk.
- In groepen waar meerdere soorten ganzen zich ophouden kan het lastig zijn om alle soorten apart te tellen. Mogelijk kan eerst de hele groep worden geteld en vervolgens de minst talrijke soorten apart. Het bepalen van de soortensamenstelling middels steekproeven is niet aan te raden omdat verschillende soorten binnen de groep niet overal gelijk zijn verdeeld.

Bijlage 3: Teldatum van de zomertelling ganzen

Voor verschillende zomertellingen van ganzen is in het verleden uitgebreid onderzocht welke teldatum het meest geschikt is. De tweede helft van juli is steeds als meest geschikte periode voor een gebiedsdekkende telling uit de bus gekomen.¹

Zichtbaarheid ganzen

Overwinterende of doortrekkende ganzen, met name brandganzen, kunnen nog tot eind mei in Nederland worden waargenomen (zie onderstaand figuur, in blauw). Een telling daarna, in mei of juni, kent als probleem dat dan veel ganzen broeden en erg teruggetrokken leven (zie onderstaand figuur, in rood). De verminderde zichtbaarheid maakt een gebiedsdekkende telling tijdens de broedperiode zeer lastig.

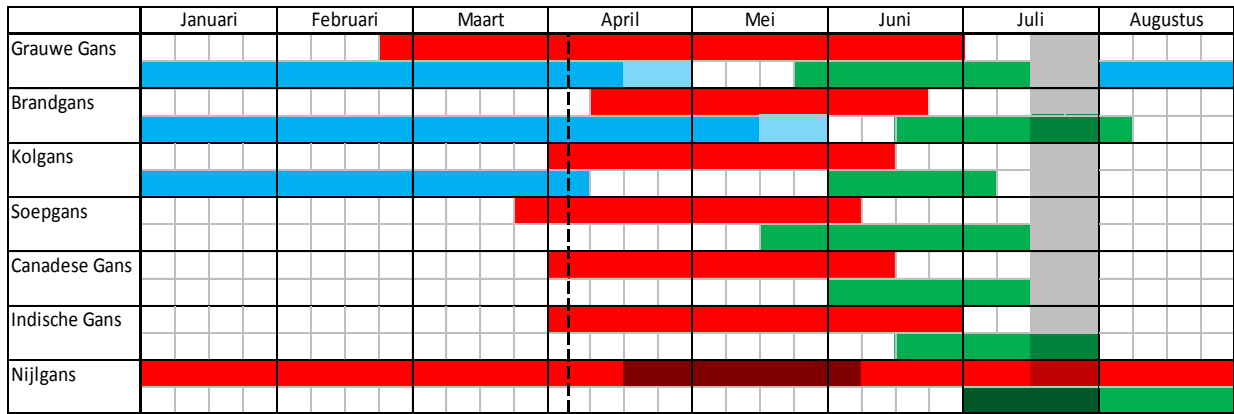
Wel staan in juli sommige gewassen (bijvoorbeeld graangewassen) hoog. Als ganzen in deze gewassen foerageren zijn deze niet goed zichtbaar. Volgens ganzenonderzoekers van SOVON foerageren ganzen in de zomer voornamelijk in de (vroeg) ochtend en in de avond. Als een telling vanaf 9.30 plaatsvindt zullen hoge gewassen over het algemeen geen problemen opleveren omdat de ganzen dan al weer naar de rustgebieden zijn teruggekeerd.

De broedperiode wordt direct gevolgd door de ruiperiode (zie onderstaand figuur, in groen). Ruiende grauwe ganzen zitten dan verscholen in rietmoerassen. Grauwe ganzen zijn half juli klaar met de rui. Daarna, in de tweede helft van juli, kunnen de ganzen het beste geteld worden. Hoewel brandganzen in de tweede helft van juli nog in de rui kunnen zijn, is deze soort volgens ganzenonderzoekers goed zichtbaar (in tegenstelling tot grauwe ganzen), omdat ze zich dan op open water bevinden. Ook nijlganzen ruien in juli, maar zijn juist dan goed te tellen omdat ze zich in grote ruigroepen op het water verzamelen.

Grootschalige verspreidingen

De maand augustus is minder geschikt voor een zomerganzentelling voornamelijk vanwege de vele grootschalige vliegbewegingen die plaatsvinden na de oogst van gewassen. Een telling in die periode zou daarom geen goed beeld opleveren van het aantal ganzen binnen de provincie in voorgaande maanden. Bovendien arriveren de eerste winterganzen vanaf begin augustus al in het noorden en westen van het land.

¹ *Van Dorst 2011. Teldata en methode voor overzomerende ganzen in Nederland. KNJV.*

----- KNJV Voorjaarstelling

■ Broedperiode
■ Winterganzen aanwezig
■ Ruiperiode

■ ■ onduidelijk
■ ■ piekperiode
■ beste teldatum